

Wrocław, dnia 22 kwietnia 2025 roku

prof. dr hab. Patrycja Klimas
Katedra Zaawansowanych Badań w Zarządzaniu
Wydział Zarządzania
e-mail: patrycja.klimas@ue.wroc.pl

Recenzja

**dorobku naukowo-badawczego oraz dydaktyczno-popularyzatorskiego
dr Ewy Stawickiej**

**sporządzona w związku z postępowaniem prowadzonym w Szkole Głównej Gospodarstwa
Wiejskiego w Warszawie o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk
społecznych w dyscyplinie nauki o zarządzaniu i jakości.**

1. Podstawy formalno-prawne sporządzenia recenzji

Podstawą prawną sporządzenia recenzji jest pismo podpisane przez Dyrektora Instytutu Zarządzania Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie – prof. dr hab. Joannę Paliszkiewicz – z dnia 10 lutego 2025 roku informujące o powołaniu mnie na recenzentkę (zgodnie z Uchwałą nr 58 – 2024/2025 Senatu Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie z dnia 27 stycznia 2025 roku) w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki o zarządzaniu i jakości dr Ewie Stawickiej. Ocenę dorobku przeprowadzono w oparciu o wymagania prawne zawarte w art. 219 ust. 1 pkt 2 Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 roku.

Recenzję sporządzono na podstawie dokumentacji przygotowanej przez Habilitantkę, a przekazanej przez SGGW w Warszawie obejmującej:

- Wniosek przewodni z dnia 16 września 2024 roku określający monografię pt. *Wpływ społecznej odpowiedzialności na zarządzanie wiedzą, zarządzanie relacjami z klientami oraz innowacyjność w przedsiębiorstwach przetwórstwa mleka działających w Polsce* (Warszawa: Wydawnictwo SGGW, ISBN 978-83-8237-213-7, autorka: Ewa Stawicka, rok wydania: 2023) jako osiągnięcie będące podstawą ubiegania się o nadane stopnia naukowego doktora habilitowanego.
- Dane wnioskodawcy.
- Potwierdzona kopia dyplomu nadania stopnia naukowego doktora nauk ekonomicznych w zakresie ekonomii.
- Autoreferat (załącznik 4).

- Wykaz osiągnięć naukowych albo artystycznych, stanowiących znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki o zarządzaniu i jakości (załącznik 5).
- Pendrive z elektroniczną wersją dokumentacji, ale dodatkowo także kopiami (skany) publikacji oraz oświadczeniami współautorów.
- Monografia wskazana we wniosku przewodnim z dnia 16 września 2024 roku w wersji drukowanej.

W tym miejscu oświadczam, iż nie jestem współautorką żadnej publikacji wspólnie z dr Ewą Stawicką, nie mamy wspólnych doświadczeń we współpracy naukowo-badawczej, nie byłam recenzentką w procesie wydawniczym monografii przedłożonej mi do recenzji.

2. Ogólna charakterystyka Kandydatki, w tym przebiegu Jej zatrudnienia

W świetle przedstawionych w autoreferacie informacji, Habilitantka w 1997 roku uzyskała tytuł zawodowy magistra inżyniera (kierunek ekonomia), natomiast w 2007 roku stopień naukowy doktora nauk ekonomicznych w zakresie ekonomii. Rozprawa doktorska pt. *Kapitał ludzki jako czynnik różnicujący wyniki ekonomiczne użytkowników indywidualnych gospodarstw rolnych (na przykładzie województwa mazowieckiego)* została obroniona w SGGW w Warszawie (Wydział Ekonomiczno-Rolniczy), a jej promotorem był dr hab. Jan Wołoszyn, prof. SGGW.

Z punktu widzenia rozwoju kompetencji zawodowych warto dodać, że w 2003 Habilitantka ukończyła studia podyplomowe jednosemestralne w zakresie Doskonalenia Pedagogicznego, w latach 2011-2023 ukończyła cztery warsztaty menadżerskie (w tym dotyczące kwestii etycznych, CSR, ESG, ale także kurs Trenera Nauki), natomiast w 2024 roku ukończyła szkolenie dotyczące ESG.

Doktor Stawicka, nieprzerwanie, od 1997 roku jest zatrudniona w SGGW w Warszawie, w tym w latach 1997-2007 na stanowisku asystenta (Katedra Pedagogiki), a następnie od 2007 do nadal na stanowisku adiunkta (w tym do 2019 roku - Katedra Ekonomiki, Edukacji, Komunikowania i Doradztwa, a od 2019 roku – Instytut Zarządzania).

3. Opinia o monografii pt. **Wpływ społecznej odpowiedzialności na zarządzanie wiedzą, zarządzanie relacjami z klientami oraz innowacyjność w przedsiębiorstwach przetwórstwa mleka działających w Polsce** określona przez Habilitantkę we wniosku przewodnim jako podstawa ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego

Tematyka monografii lokuje się w obszarze społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, czyli jednej z obecnie ważnych – naukowo, gospodarczo i społecznie – koncepcji w naukach o zarządzaniu stale zyskujących na popularności także w praktyce zarządzania. W nieco bardziej szczegółowym ujęciu praca łączy ze sobą cztery koncepcje szczegółowe jakimi są społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa (SOP), zarządzanie wiedzą (ZW), zarządzanie relacjami z klientami (ZRK) oraz innowacyjność (IN). W tym kontekście warto moim zdaniem zwrócić uwagę, że dobór zmiennej niezależnej (SOP) oraz zmiennych zależnych (ZW, ZRK, IN) powoduje, że

praca – zgodnie z klasyfikacją subdyscyplin nauk o zarządzaniu (Cyfert i in. 2014)¹ - lokuje się w nurcie praktycznym nauk o zarządzaniu, w którym to z punktu widzenia poziomu zarządzania lokuje się na poziomie operacyjnym (zarządzanie innowacjami, zarządzanie wiedzą i informacją, wspomaganie decyzji menadżerskich w kontekście decyzji odnośnie wdrażania koncepcji społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw) oraz funkcjonalnym (zarządzanie marketingiem) tychże nauk.

W odniesieniu do wspomnianych trzech zmiennych zależnych, chciałabym zwrócić uwagę, że nie jest dla mnie do końca jasne dlaczego w pracy zdecydowano się skupić uwagę na trzech konkretnych zmiennych. Sama Habilitantka pisze we wstępie, że zmienne te są powiązane mocno z celami SOP (s. 6), ale zakres teleologiczny SOP jest szerszy i nie ogranicza się do tych trzech kwestii. Zgadzam się z podejściem Habilitantki, że – abstrahując od SOP – wszystkie trzy zjawiska stanowią obecnie istotne czynniki sukcesu, a nawet kluczowe czynniki sukcesu rynkowego. Nie mniej skupienie uwagi na wybranych elementach powiązanych z celami SOP wymagałoby szerszego komentarza uzasadniającego obrane podejście.

Monografię naukową podporządkowano zapewnieniu pięciu typów luk poznawczych (s. 9). Podzielam zdanie Habilitantki odnośnie istnienia oraz zasadności zaadresowania luki eksplanacyjnej i empirycznej. Moje wątpliwości budzą natomiast luki: (a) eksploracyjna – biorąc pod uwagę dojrzałość poruszanych koncepcji (SOP, ZW, ZRK, IN) oraz liczne prace przeglądowe w ich zakresie moim zdaniem luka w kształcie ujętym w monografii nie występuje, (b) taksonomiczna – treść luki wydaje mi się raczej typowa dla luki badawczej, lukę taksonomiczną rozumiem bowiem jako brak lub niedostatek w odniesieniu do aparatu pojęciowego, spójnych kategorii pojęciowych z uwagi na mankamenty/brak istniejących klasyfikacji, trudności kategoryzacyjne, brak możliwości dopasowania do aktualnego systemu pojęć – w odniesieniu do badanych w monografii zjawisk tego typu „deficytów” nie identyfikuję, (c) metodologiczna – biorąc pod uwagę cele pracy, a także treści głównie rozdziału metodycznego raczej luka określona jako „*metodologiczna*” ma charakter luki metodycznej (metodologia jako metanauka nie skupia się na pojedynczych koncepcjach).

Problem badawczy (s. 9), cel główny i cele szczegółowe (s. 10) oceniam generalnie jako poprawnie sformułowane. Szczególnie cenne poznawczo dla istniejącego stanu wiedzy w naukach o zarządzaniu i jakości widzę cele metodyczne (w tym cel szczegółowy dotyczący opracowania modelu). Natomiast dla praktyki gospodarczej istotne są cele aplikacyjne. W pracy (a dokładniej we wstępie) postawiono cztery pytania badawcze i trzy hipotezy badawcze. Nie jest dla mnie jasny sens stawiania pierwszych trzech pytań badawczych uwzględniając, z jednej strony, przyjęte podejście badawcze (ilościowe) zorientowane na testowanie hipotez, a z drugiej, samą treść pytań i hipotez badawczych (ich zakres przedmiotowy jest niemal identyczny). Hipotezy badawcze zostały postawione adekwatnie do założeń i poprawnie względem przyjętego podejścia analitycznego. Testowanie modelu

¹ Cyfert, S., Dyduch, W., Latusek-Jurczak, D., Niemczyk, J., & Sopińska, A. (2014). Subdyscypliny w naukach o zarządzaniu – logika wyodrębnienia, identyfikacja modelu koncepcyjnego oraz zawartość tematyczna. *Organization and Management*, (161).

badawczego podporządkowano metodyce SEM, co oceniam jako trafne z uwagi na złożony i latentny charakter ujętych w modelu zmiennych.

3.1. Merytoryczna ocena monografii

Pracę rozpoczyna klasyczny wstęp wprowadzający do tematyki pracy, uzasadniający ją, ale także przedstawiający założenia postępowania badawczego oraz strukturę pracy.

Warstwa teoretyczna

Pierwszych pięć rozdziałów w monografii ma charakter teoretyczny. Są one efektem pogłębionego przeglądu literatury w odniesieniu do SOP, ZW, ZRK oraz IN, a także prac empirycznych wiążących będące przedmiotem rozważań zjawiska. Rozdziały teoretyczne w dużej mierze są sprawozdaniem z aktualnego stanu wiedzy, przy czym Autorka wykazuje się umiejętnością syntezy i integracji dorobku zarówno krajowego jak i zagranicznego, a jednocześnie wykorzystuje nie-akademickie źródła jak opracowania instytucjonalne, branżowe, czy regulacje prawne. Wartościowe poznawczo są integrujące tabele syntezy i podsumowujące istniejący i poddany przeglądowi dorobek (np. tabela 1, tabela 3, tabela 6, tabela 8) – nierzadko prócz zestawienia zidentyfikowanych podejść do danej kwestii. Habilitantka w oryginalny sposób kategoryzuje wyłonione podejścia wskazując na różne grupy podejść międzygrupowo odmiennych, ale wewnątrzgrupowo spójnych.

Rozdział pierwszy poświęcono społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw. Przyjmując podejście nieco chronologiczne, ale także zgodne z tzw. „*metodą lejka*” w rozdziale zaprezentowano ewolucję i charakterystykę kolejno teorii interesariuszy, zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstwa, społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa. Oryginalnym osiągnięciem poznawczym rozdziału pierwszego jest w mojej ocenie zaproponowanie własnego podejścia do rozumienia SOP (s. 39) osadzonego na poczynionym rozpoznaniu teoretycznym, ale też zbieżnego z normą ISO 26000.

Biorąc pod uwagę ulokowane w dalszej części rozdziały poświęcone ZW (rozdział 2), ZRK (rozdział 3) oraz IN (rozdział 4) niedosyt budzi brak wyraźnego nawiązania do nich w rozdziale 1. Innymi słowy, w mojej ocenie, brakuje w rozdziale pierwszym wyprowadzenia w oparciu o czynione wywody odnośnie SOP solidnej argumentacji na rzecz skupienia uwagi na tych konkretnych trzech zjawiskach, które po procesie operacjonalizacji zostały ujęte w modelu badawczym jako zmienne zależne.

Rozdział drugi skupia się na zarządzaniu wiedzą. W tej części Habilitantka syntezyzuje dorobek istniejący w odniesieniu do samej koncepcji ZW, ale także procesów i modeli związanych z zarządzaniem wiedzą. Istotnym z punktu widzenia założeń całego postępowania badawczego jak i zidentyfikowanego problemu badawczego jest ostatni podrozdział skupiający się bezpośrednio na wpływie: SOP → ZW.

Rozdział trzeci koncentruje się na zarządzaniu relacjami z klientami. Ten rozdział otwierają treści poświęcone ewolucji samego marketingu (nie jestem przekonana, czy ten element jest w pracy faktycznie niezbędny), a dalej uwaga przeniesiona zostaje w stronę strategii ZRK oraz ich komponentów (ten element jest ważny z punktu widzenia przyjętej dalej operacjonalizacji jednej ze zmiennych zależnych). Podobnie jak w rozdziale drugim, rozdział zamyka sekcja kierunkowo wiążąca SOP z drugą ze zmiennych zależnych, czyli z ZRK, co jest szczególnie wartościowe z perspektywy modelu badawczego.

Rozdział czwarty poświęcono innowacyjności i uwarunkowaniom jej rozwoju. Pierwsze dwie części rozdziału czwartego odnoszą się nie do innowacyjności, ale do innowacji. To co w moim odczuciu mogłoby być bardziej transparentnie wyeksponowane to jasne uzasadnienie we wstępie do tego rozdziału zwrócenia początkowej uwagi na innowacjach (a nie innowacyjności), ale także klarowne omówienie powiązań innowacji i innowacyjności. Druga część rozdziału koncentruje się już na innowacyjności w tym na zdolnościach innowacyjnych, które są rdzeniem innowacyjności oraz znaczeniu SOP dla budowy innowacyjności właśnie. W odniesieniu do innowacyjności trochę dziwi brak ujęcia w analizowanych pracach wielowymiarowego podejścia do innowacyjności wg Wang i Ahmed (2004), które obecnie jest jednym z najbardziej cytowanych w obszarze zarządzania innowacjami², a jednocześnie jest zbieżne z przyjętym w pracy rozumieniem innowacyjności jako zdolności do innowacji.

Patrząc łącznie na pierwsze cztery rozdziały teoretyczne, uwzględniając jednocześnie założenia pracy, w tym dążność do nowatorstwa oraz oryginalności dających możliwość wniesienia wkładu w rozwój wiedzy mam poczucie, że nie było koniecznym przybliżanie tak szczegółowo kwestii dotyczących samego rozumienia, definiowania, czy kategoryzowania ZW (rozdział 2), ZRK (rozdział 3) oraz IN (rozdział 4). Każda z tych koncepcji jest dobrze ugruntowana w literaturze. W odniesieniu do każdej z nich można znaleźć liczne, pogłębione systematyczne przeglądy literatury, a dokonanie własnego przeglądu nie adresuje kluczowych dla pracy założeń. Swoistym wyjątkiem jak dla mnie są ostatnie podrozdziały w rozdziałach 2-4, które po pierwsze, wprost nawiązują do wyłonionej luki badawczej oraz założeń badawczych pracy, a po drugie opisują konkretne relacje kierunkowe, słabo i fragmentarycznie do tej pory rozpoznane wnosząc tym samym pewien wkład w formie chociażby bardziej kompleksowego podejścia. W sekcjach tych Habilitantka w umiejętny i przekonujący sposób przygotowuje podłoże do wyprowadzenia (i *de facto* uzasadnienia) hipotez badawczych. Co ważne, z racji deficytu badań wprost nawiązujących do rozpatrywanych powiązań, nie tylko dostarcza legitymizacji

² Jak wykazał systematyczny przegląd literatury wszystkich artykułów opublikowanych na łamach *European Journal of Innovation Management* artykuł Wang i Ahmed (2004) prezentujący definicję, konceptualizację, operacjonalizację oraz walidację pomiaru innowacyjności jest drugim najczęściej cytowanym artykułem w obszarze zarządzania innowacjami w historii czasopisma (Bamel et al., 2024).

Wang, C.L., Ahmed, P.K., 2004. The development and validation of the organisational innovativeness construct using confirmatory factor analysis. *European Journal of Innovation Management*, 7(4), 303-313.

Bamel, N., Kumar, S., Bamel, U., Lim, W.M., Sureka, R., 2024. The state of the art of innovation management: insights from a retrospective review of the *European Journal of Innovation Management*. *European Journal of Innovation Management*, 27(3), 825-850.

empirycznej, ale także za pomocą logicznych wywodów uzasadnia znaczenie SOP dla rozpatrywanych kolejno zjawisk.

Rozdział piąty także ma charakter teoretyczny, przy czym jego treść jest dość nietypowa, nietypowa w sensie pozytywnym. Skupiono się w nim bowiem wyłącznie na istniejących pracach empirycznych po pierwsze ukazujących pomiar SOP, a po drugie wiążących SOP z analizowanymi trzema zjawiskami. Treść rozdziału ma charakter szczegółowego sprawozdania odnośnie do zrealizowanych wcześniej badań, ich metodyk, założeń oraz wyników wraz z identyfikacją ich ograniczeń. Rozdział ten pozwala znacząco wzmocnić przekonanie o oryginalności przyjętego do testowania złożonego modelu badawczego (kluczowa w tym kontekście jest tabela 11), poprawności przyjętego sposobu rozumienia zmiennych (jako konstrukty złożone i latentne – tabela 13), jak również podejścia do testowania (tabela 13 uzasadnia wykorzystanie SEM).

Warstwa metodyczna

Rozdział szósty prezentuje wybrany do badań kontekst branżowy, o ile nie jest to rozdział wprost opisujący metodykę to charakteryzuje kontekst ujmowany w ramach rozważań metodycznych. Stąd też jego syntetyczny opis ujmuję w warstwie metodycznej.

W mojej ocenie treść rozdziału szóstego nieszczególnie wpisuje się w założenia całego postępowania badawczego. Nie mam przekonania, że tak szczegółowa charakterystyka branżowa jest tutaj po prostu potrzebna. W mojej ocenie kluczowa w zasadzie jest sekcja 6.3. (szczególnie ważna jest w tej sekcji tabela 16 wprost uzasadniająca trafność doboru kontekstu branżowego w wybranym kontekście przedmiotowym tj. SOP+3 konkretne zmienne zależne). Rozdział charakteryzuje wybraną branżę w ujęciu jakościowym i ilościowym opierając się na bogatych danych wtórnych.

Rozdział siódmy w bardzo uporządkowany i szczegółowy sposób prezentuje całą metodykę postępowania badawczego. W tym miejscu chciałabym zaznaczyć, że stopień szczegółowości opisu metodycznego w przekroju wszystkich poruszanych elementów metodyki zrealizowanego badania jest wyróżniający. Habilitantka opisuje, ale też uzasadnia kolejno cele badawcze, przedmiot badań, założenia i ograniczenia badawcze, model badawczy, hipotezy badawcze, narzędzia badawcze, przebieg badań, wykorzystane metody analizy danych. Generalnie opisy nie budzą zastrzeżeń, aczkolwiek chciałabym zwrócić uwagę na kilka kwestii. Po pierwsze, biorąc pod uwagę, że model badawczy ujmuje hipotezy badawcze i jest szerszy aniżeli same hipotezy to w mojej ocenie, bardziej adekwatnym byłoby wpierw przedstawienie hipotez, a dopiero w kolejnej sekcji zaprezentowanie modelu badawczego.

Po drugie, jak sama Autorka wykazała w rozdziale 5, w dorobku naukowym istnieją badania ilościowe, wiążące choćby w diadach rozpatrywane zmienne. Rodzi się zatem pytanie, dlaczego jeśli chodzi o samą operacjonalizację i pomiar nie zdecydowano się na wykorzystanie istniejących skal pomiaru. Pytanie jest tym bardziej zasadne wobec narastającej debaty akademickiej odnośnie konieczności podejmowania badań całkowicie replikacyjnych, co jest

ważne jeśli mamy kumulatywnie budować wiedzę dążąc do coraz pełniejszej generalizacji wyciąganych z realizowanych badań wniosków.

Po trzecie, w odniesieniu do analizy danych skupiono się głównie na metodach pozwalających testować modele pomiarowe oraz model strukturalny, a nie opisano metod analizy danych wykorzystanych do oceny jakości zgromadzonego materiału empirycznego. Nie znalazłam informacji, czy i ewentualnie z jakimi rezultatami, przeprowadzono analizy przygotowawcze pod kątem np. obserwacji odstających, abnormalnych, dublujących się, błędów braku odpowiedzi, czy tendencyjności odpowiedzi.

Po czwarte, nie jest dla mnie w pełni przekonująca argumentacja przedstawiona jako wyjaśnienie zastosowania PLS-SEM. W moim przekonaniu kluczowym czynnikiem wyboru jest cel stosowania SEM. W pracy od samego niemal początku podkreśla się chęć testowania istniejącej teorii. Faktycznie, hipotezy badawcze są mocno ugruntowane w istniejącej teorii (ostatnie podrozdziały w rozdziałach 2-4 oraz sekcja 7.5), ale także w pewnych, zrealizowanych już, fragmentarycznych badaniach empirycznych (tabela 13). Innymi słowy nie ma tutaj potrzeby tworzenia teorii (ani też nie zakłada się w założeniach predykcji sensu stricto), ale jej testowania w nowym - szerszym przedmiotowo i odmiennym empirycznie - kontekście. Wobec powyższego pierwszym wyborem wydaje się być CB-SEM. W pracy o ile przedstawiono uzasadnienie dla wyboru PLS-SEM to właśnie z punktu widzenia podstawowych celów i adresowanych luk badawczych uzasadnienie jest dla mnie w pełni wystarczające.

Po piąte, w świetle opisu przebiegu walidacji przyjętych skal pomiaru nie odniesiono się do weryfikacji trafności nomologicznej. O ile walidacja nomologiczna (predyktywna) jest „najmłodszą” miarą ocenianą w procesie walidacji nowotworzonych skal pomiaru, to jednak jest ona już dziś pewnym standardem, przynajmniej w przypadku prac publikowanych w tzw. *top-tier journals* dla nauk o zarządzaniu³.

Warstwa empiryczna

Pierwsza część rozdziału ósmego prezentuje wyniki oceny normalności oraz korelacji w odniesieniu do SOP, ZW, ZRK, IN. Analizę normalności przeprowadzono poprawnie, testy o ile wykazały, że rozkłady nie są zgodne z rozkładem normalnym to generalnie dziś przyjmuje się, że w naukach społecznych rozkład normalny nie jest konieczny, a dodatkowo wykorzystana metoda testowania modelu (PLS-SEM) nie wymaga normalności rozkładu zmiennych. Korelacje pomiędzy zmienną niezależną, a poszczególnymi zmiennymi zależnymi poprawnie przeprowadzono z wykorzystaniem współczynnika rang Spearmana. Warto jednak zwrócić uwagę, że nie tylko kwestia rozkładu jest istotnym czynnikiem wyboru metody analizy korelacji, o czym czytamy w monografii. Istotnym jest także przyjęty sposób pomiaru, w przypadku wykorzystanej w postępowaniu badawczym skali Likerta to właśnie współczynnik rang przyjmuje się za bardziej adekwatny dla analizy korelacji.

³ Także w obszarze zarządzania innowacjami: Govindarajan, V., & Kopalle, P. K. (2006). Disruptiveness of innovations: measurement and an assessment of reliability and validity. *Strategic management journal*, 27(2), 189-199.

W odniesieniu do wyników dokładności pomiarowej mierzonych zmiennych pewien niedosyt budzi pozbawiona komentarza wysoka wartość współczynnika rzetelności wewnętrznej alfa Cronbach'a dla zmiennej ZRK. Współczynnik ten wynosi 0,99. W świetle interpretacji Autorki wynik ten jest poprawny, jako że każda wartość powyżej 0.7 jest akceptowalna, a im wyższa wartość „*alfy*” tym lepiej. W mojej opinii poprawny wynik, wskazujący na spójność wewnętrzną skali pomiaru powinien lokować się w przedziale pomiędzy 0,7 do 0,9, ewentualnie w bardziej liberalnym podejściu pomiędzy 0,7 i 0,95 (tutaj istotna jest przelomowa praca dotycząca współczynnika alfa Cronbach'a - Tavakol i Dennick, 2011)⁴. W odniesieniu do górnej granicy przyjmuje się bowiem, że zbyt wysoka wartość rzeczowego wskaźnika świadczy o redundancji wskaźników pomiarowych i powinna skłaniać do redukcji skali.

Analiza oraz interpretacja wyników analizy konfirmacyjnej, trafności różnicowej bez zastrzeżeń. Jeśli chodzi o testowanie modelu strukturalnego i *de facto* postawionych w pracy hipotez badawczych to proces testowania przeprowadzono poprawnie. Jeśli chodzi natomiast o interpretację, to w przypadku interpretacji wyników testowania hipotez, chciałabym zwrócić uwagę, że w pracach naukowych raczej wskazujemy na „*brak podstaw do odrzucenia hipotez*” (lub „*brak statystycznie istotnych dowodów na rzecz odrzucenia hipotez*”), a sformułowanie, że „*hipoteza została przyjęta*” nie jest uznawane za poprawne. Warto zauważyć, że zrealizowane badanie (o przecież określonych i dość mocnych ograniczeniach kontekstowych) nie dostarczyło dowodów prawdziwości hipotez (co sugeruje sformułowanie „*przyjęcie hipotez*” wykorzystywane w pracy), a „*jedynie*” nie pozwoliło wyłonić/znaleźć żadnych przesłanek do odrzucenia postawionych hipotez w określonym kontekście empirycznym.

Warstwa dyskusyjno-konceptualna

Pracę wieńczy typowe zakończenie skupiające uwagę na wyciągnięciu wniosków, osiągnięciach poznawczych, rekomendacjach praktycznych, ale także sugestiiach badawczych. W części ostatniej brakuje pogłębionej dyskusji wyników. Biorąc pod uwagę bogatą w odwołania do literatury część teoretyczną oraz „*dojrzałość*” bazowych dla pracy koncepcji, nieco dziwi, że uzyskanych wyników nie przedyskutowano z istniejącym dorobkiem nie tylko empirycznym (np. badaniami ujętymi w tabeli 16), ale także konceptualnym.

Warstwa językowa i redakcyjna

Praca napisana jest poprawnym językiem i stylem typowym dla prac naukowych. Strona redakcyjna nie budzi zastrzeżeń.

Warstwa literaturowa

Pracę przygotowano z wykorzystaniem niemal 450 publikacji naukowych (krajowych i zagranicznych), w tym zarówno prace kluczowe i bardziej wiekowe (kształtujące określone

⁴ Tavakol, M., & Dennick, R. (2011). Making sense of Cronbach's alpha. *International journal of medical education*, 2, 53.

koncepcje), jak i publikacje relatywnie nowe. Na potrzeby pracy oraz realizacji badań wykorzystano także akty prawne, materiały źródłowe (oddające w dużej mierze dorobek bardziej praktyczny, w tym także branżowy) oraz strony internetowe. Dobór źródeł adekwatny do tematyki monografii oraz metodyki leżącej u podstaw zrealizowanych badań empirycznych.

3.2. Opinia o wkładzie monografii

W mojej ocenie monografia wnosi wkład w rozwój dyscypliny nauki o zarządzaniu i jakości. Wkład ten dzielę na dwa typy rodzajowe. Po pierwsze wkład, który w mojej opinii nie nosi znamion wkładu znacznego, do którego zaliczam wypracowaną wartość mocno sprawozdawczą w odniesieniu do zaraportowania istniejącego stanu wiedzy odnośnie do SOP, ZW, ZRK oraz IN (w tym kategoryzacje widoczne w tabelach syntezy istniejący dorobek naukowy). Po drugie wkład, który nosi w moim przekonaniu znamiona znacznego wkładu w rozwój dyscypliny nauki o zarządzaniu i jakości. W tym kontekście identyfikuję dwa osiągnięcia.

- Zaproponowanie własnego sposobu rozumienia, definiowania i operacjonalizacji SOP w ujęciu integratywnym (bazując bowiem na głęboko przeanalizowanej literaturze akademickiej oraz normie ISO 26000), a dalej zweryfikowanie zaproponowanego doń podejścia pomiarowego. Tutaj elementem, który mógłby ewentualnie wzmocnić osiągnięcie mogłaby być weryfikacja trafności nomologicznej dla opracowanej skali pomiaru.

- Opracowanie i weryfikacja modelu wpływu SOP na ZW, ZRK oraz IN. Warto zwrócić uwagę, że o ile SOP jest przedmiotem licznych publikacji naukowych, to jeśli chodzi o zaawansowane badania empiryczne testujące jej znaczenie wciąż brakuje. Z punktu widzenia wartości monografii szczególnie ważna jest kwestia braku badań wiążących wszystkie przyjęte w pracy zmienne (SOP + 3 zmienne zależne), dodatkowo podobne przedmiotowo badania nie były prowadzone w kontekście Polski, ani także w kontekście przedsiębiorstw przetwórstwa mleka. W bardziej pragmatycznym ujęciu znaczącym dla rozwoju dyscypliny jest także realizacja badań i budowa wiedzy odnośnie do specyficznego typu przedsiębiorstw (wkład w nurt praktyczny nauk o zarządzaniu, z punktu widzenia typu organizacji w zarządzanie organizacjami gospodarczymi – wg. kategoryzacji nauk o zarządzaniu Cyfert i in., 2014⁵). W naukach o zarządzaniu i jakości badania zorientowane na przedsiębiorstwa rolnicze wciąż są niedoreprezentowane, a zatem podejmowanie wysiłków badawczych jest cenne z punktu widzenia dopełniania naszej wiedzy o nich, tak by móc zbliżyć się do pełnej i kompleksowej wiedzy o przedsiębiorstwach w ogóle, a w przypadku niniejszej monografii o zarządzaniu przedsiębiorstwami w kontekście intencjonalnego stosowania społecznej odpowiedzialności, zarządzania wiedzą, zarządzania relacjami z klientami, zarządzania innowacjami (w zawężeniu do budowy zdolności do innowacji). Praca adresuje tę lukę w ograniczonym kontekstem krajowym zakresie, ale jednak w ujęciu krajowym wnosi wartościowy wkład.

⁵ Cyfert, S., Dyduch, W., Latusek-Jurczak, D., Niemczyk, J., & Sopińska, A. (2014). Subdyscypliny w naukach o zarządzaniu – logika wyodrębnienia, identyfikacja modelu koncepcyjnego oraz zawartość tematyczna. *Organization and Management*, (161).

4. Ocena innych osiągnięć naukowych wskazanych w dokumentacji (załącznik 5), ale nie ujętych w samym wniosku przewodnim o przeprowadzanie postępowania jako podstawa ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego

W załączniku 5, Habilitantka w sekcji co prawda zatytułowanej „*Monografia naukowa, zgodnie z art. 219 ust. 1. Pkt 2a ustawy*” wykazała prócz monografii 10 publikacji naukowych (jest przedstawiona lista bez opisu konkretnych osiągnięć Habilitantki), w których Jej zdaniem zaprezentowała osiągnięcia naukowe w przekroju trzech nurtów badawczych. Nurty te są następujące: Uwarunkowania rozwoju kapitału ludzkiego na obszarach wiejskich (2 prace), Perspektywy rozwoju społecznej odpowiedzialności w biznesie (4 prace), Zrównoważony rozwój w praktyce przedsiębiorstw (4 prace).

Poniżej, prezentuję moją ocenę osiągnięć ujętych w rzeczonych 10 publikacjach w podziale na prace współautorskie oraz indywidualne. Przyjęty podział wynika bezpośrednio z trudności jednoznacznego przypisania autorstwa osiągnięć w przypadku publikacji współautorskich (do tej trudności wracam w sekcji 6 recenzji).

4.1. Publikacje współautorskie

a) New paradigm of rural ... (praca II.1.1.43)

Rozdział w monografii ma charakter koncepcyjno-analityczny koncentrując się na nowych możliwościach rozwoju obszarów wiejskich. W pierwszej kolejności omówiono typowe (wewnętrzne i zewnętrzne) czynniki rozwoju, ale także nowy paradygmat rozwojowy oparty na założeniach zaproponowanych przez OECD (nie jest to paradygmat autorski). Ciekawą konstatacją Autorów jest powiązanie wdrażania nowego paradygmatu wedle założeń OECD z transferem wiedzy, ale też szerzej modelami zarządzania wiedzą. W odniesieniu do tych ostatnich proponują Oni ciekawe trój-elementowe podejście (modele „*peer to peer*”, „*global information*” oraz „*direct from supplier*”). Idąc dalej ciekawym jest skupienie uwagi na usługach wspierających w powiązaniu z modelami zarządzania wiedzą, a także omówienie znaczenia oraz poziomu wykorzystania różnych usług doradztwa oraz wsparcia rozwojowego z wykorzystaniem różnych danych wtórnych odnoszących się do (celowo i trafnie dobranego) kontekstu Polskiego. Za kluczowy wniosek (w mojej ocenie cenny poznawczo) uznaję to, że z punktu widzenia lepszego i pełniejszego rozwoju obszarów wiejskich (także w kontekście rozwoju zrównoważonego), w tym podmiotów rolniczych, kluczowym nie jest pogłębianie wiedzy samych rolników, ale raczej jej znacznie szersza dystrybucja i rozpowszechnianie w całym „*agro-środowisku*”.

W świetle dokumentacji, indywidualny wkład Habilitantki „*polegał na: opracowaniu zagadnienia, tworzeniu koncepcji pracy, opracowaniu części teoretycznej i empirycznej, formułowaniu wniosków zawartych w podsumowaniu pracy, stanowił 33,3%*”.

b) Społeczna odpowiedzialność małych i średnich ... (M2)

Monografia prezentuje badania rodzimych MŚP agrobiznesu z obszarów wiejskich województwa mazowieckiego. Tematycznie skupia się na społecznej odpowiedzialności głównie w kontekście stanu wiedzy na jej temat w ówczesnym dorobku (głównie rodzimym) naukowym (od genezy, przez samą ideę wraz z bazowymi regulacjami, omówione są też obszary SOP, korzyści ze stosowania SOP), znajomości samej koncepcji (poziom wiedzy o niej), zakresu realnego stosowania zasad SOP przez badane podmioty (w tym w kontekście działań na rzecz społeczeństwa, środowiska, pracowników), znaczenia SOP w kontekście ekonomicznym (relacje SOP-wyniki finansowe). Monografia prezentuje aktualny na czas publikacji stan wiedzy (głównie w oparciu o literaturę krajową) dotyczącej SOP.

W odniesieniu do badań empirycznych były one zrealizowane w 2011 roku na próbie 137 podmiotów. W monografii nie przedstawiono narzędzia badawczego i nie skomentowano także samej jego konstrukcji. Analizy dobrano i przeprowadzono poprawnie pod kątem dopasowania do celów oraz realizacji samych obliczeń (w pracy opierano się głównie na analizie częstości odpowiedzi, testach niezależności χ^2).

Praca wnosi wartość diagnostyczną, w szczególności diagnozuje relatywne niski i niejednorodny poziom wiedzy przedsiębiorców odnośnie SOP, ale co więcej relatywny brak zainteresowania nią, czy chęci jej realnego wdrażania. W tym kontekście monografia identyfikuje znikomy stopień formalnego wdrażania szeroko pojętej koncepcji SOP z uwzględnieniem typowych dla niej obszarów (nierzadko jest ona sprowadzana do działań sponsorskich i charytatywnych, trudno niestety o intencjonalną dbałość o kontakty z interesariuszami zewnętrznymi, dobre i prorozwojowe relacje z pracownikami, działania pro środowiskowe). Z praktycznego punktu widzenia wartościowy jest zbiór sześciu rekomendacji dla przedsiębiorców sformułowanych na kanwie wyników zrealizowanych badań.

W tym miejscu zaznaczam, że w monografii nie rozpisano autorstwa indywidualnego w przekroju rozdziałów monografii. Z oświadczenia Habilitantki wynika, że jej indywidualny wkład polegał na „*opracowaniu zagadnienia – zaplanowanie badań, przygotowanie kwestionariusza ankiety, zebranie danych, przygotowanie tekstu, opracowanie bibliografii (piśmiennictwa)*” i wynosił w ujęciu procentowym 33,3%”.

c) Analiza zmiany wybranych czynników ... (II.3.10.)

Artykuł skupia się na prostej analizie porównawczej wskaźników społeczno-demograficznych rodzimych rodzinnych gospodarstw rolnych. W publikacji porównano (porównanie ilościowe/zestawienie wartości wybranych wskaźników bez głębszych analiz - przykładowo analizy istotności wyłoniionych różnic) wartości wskaźników dla lat 2010 oraz 2016. Porównanie oparto na danych wtórnych. Nie jest dla mnie jasne dlaczego artykuł ujęto w nurcie „*Perspektywy rozwoju społecznej odpowiedzialności*” (nie znalazłam nawiązania do SOP w przekroju publikacji).

Wartością jest tu dla mnie diagnoza występowania pewnych różnic (np. w wieku kierowników gospodarstw rolnych, czy ich wykształceniu), aczkolwiek nie wiadomo, czy od strony statystycznej te różnice są istotne. Co więcej wyłonięte różnice opatrzone relatywnie syntetyczną interpretacją, bez pogłębionej dyskusji w kontekście przyczyn ich występowania, czy porównania do badań wcześniejszych (zrealizowanych w kraju lub za granicą).

W świetle dokumentacji, indywidualny wkład Habilitantki „polegał na (50%): *zaplanowanie badań, przygotowanie ankiety, zebranie danych, przygotowanie tekstu, opracowanie bibliografii*”.

d) The role of corporate social ... (II.3.13.)

Artykuł skupia się na rozpoznaniu różnic (Polska-Turcja) w poziomie wiedzy odnośnie SOP oraz stosowanych podejściach do wdrażania SOP pomiędzy polskimi oraz tureckimi przedsiębiorcami z sektora MŚP. Ciekawym poznawczo jest porównanie krajów funkcjonujących w innych uwarunkowaniach makro-instytucjonalnych (kraj UE – kraj pretendujący od lat do UE). W artykule nie ma sekcji poświęconej typowo gruntownemu rozpoznaniu teorii.

Opis metodyki jest bardzo ograniczony (nie wiadomo jakimi technikami gromadzono dane, jak wyglądał i czy był weryfikowany kwestionariusz ankiety, jakie przyjęto operacjonalizacje dla zmiennych, jakimi metodami analizowano dane surowe). Warto dodać, że w części empirycznej mamy też sekcje poświęcone analizie stanu zastanego, w tym prezentację pewnych danych wtórnych – ten fragment rozpoznania naukowego nie został opisany w części metodycznej.

W części prezentującej wyniki badań terenowych niedosyt budzi fakt, że wykresy nie zawsze są opatrzone interpretacją skali (nie podano wprost co reprezentują grafiki – czy są to liczby wskazań np. na wykresie 1 i 2?). Zaprezentowane wyniki mają charakter prostych porównań (np. liczby wskazań w danym obszarze, albo częstości odpowiedzi), z punktu widzenia celu wydawałoby się zasadnym pogłębienie analiz o porównanie wyników w grupach by móc wyłonić na ile te różnice są istotne. Wyniki poddano dość prostej interpretacji, niedosyt budzi także brak dyskusji wyników na tle istniejącego dorobku naukowego. Wartość artykułu jaką odczytuję z jego treści jest wartość diagnostyczna, diagnozuje on bowiem występowanie różnic, ale zastosowane podejście analityczne nie pozwala stwierdzić, czy i na ile te różnice różnicują badanych przedsiębiorców w sposób istotny. Ograniczeniem pracy, które w mojej ocenie rzutuje na możliwość oceny trafności wyników jest brak opisu operacjonalizacji i pomiaru, a także rzetelności narzędzia badawczego.

W świetle dokumentacji, indywidualny wkład Habilitantki „polegał na (50%): *zaplanowanie badań, przygotowanie ankiety, zebranie danych, analiza statystyczna, interpretacja danych (wyników), przygotowanie tekstu, opracowanie bibliografii*”. Zwracam uwagę, że oświadczenie zamieszczone na pendrive podaje jednak inny tytuł oraz miejsce publikacji aniżeli tytuł i miejsce publikacji podane w Załączniku 5 na stronie 6.

e) *Comparative analyses of health economics ... (II.1.1.21.)*

Artykuł prezentuje wyniki badań porównawczych (Turcja-Unia Europejska) wskaźników obrazujących ekonomię zdrowia, a jego celem jest ocena pozycji Turcji na tle krajów Unii Europejskiej. Jako główną konkluzję ujęto, że kraje Europy Wschodniej, a także Turcja powinny alokować większe środki w poczet ochrony zdrowia. Artykuł opiera się na prostej analizie porównawczej danych wtórnych odnośnie do dwóch konkretnych wskaźników. Nie jest dla mnie jasne, dlaczego artykuł ujęto w nurcie „*Perspektywy rozwoju społecznej odpowiedzialności w biznesie*” – artykuł lokuje się na poziomie makro, ale też trudno w pracy odnaleźć bezpośrednie powiązania z SOP. Wartością dodaną jest potwierdzenie wcześniejszych (starszych) badań wskazujących na niską pozycję Turcji jeśli chodzi o analizowane wskaźniki.

W świetle dokumentacji, indywidualny wkład Habilitantki „*polegał na (50%): zaplanowanie badań, przygotowanie ankiety, zebranie danych w Polsce, analiza statystyczna, interpretacja danych (wyników), przygotowanie tekstu, opracowanie bibliografii*”.

f) *Wybrane ekonomiczne i prawne ... (M3A)*

Monografia ma charakter mieszany, teoretyczno-empiryczny i skupia się w ujęciu ogólnym na prawnych oraz ekonomicznych kwestiach produkcji energii elektrycznej z instalacji fotowoltaicznych. Jak dla mnie, atutem monografii jest to, że w przeciwieństwie do dominującego w badaniach podejścia, w monografii nie skupiono się na znaczeniu agrowoltaiki dla samej produkcji rolnej, ale przyjęto perspektywę znaczenia ekonomicznego.

Od strony teoretycznej praca ma charakter sprawozdawczy i integruje ówczesną wiedzę w obszarze zrównoważonego rozwoju (głównie dorobek rodziwy, ale to wynika też ze specyfiki poruszanych tematów i ich zróżnicowania ze względu na uwarunkowania instytucjonalne). W warstwie teoretycznej przedstawiono (a) ujęcie ewolucyjne zmian w odniesieniu do koncepcji zrównoważonego rozwoju, (b) koncepcję zrównoważonego gospodarstwa rolnego i znaczenie odnawialnych źródeł energii dla tego typu podmiotów, (c) potencjalny wpływ OZE na aspekty ekonomiczne, społeczne oraz gospodarcze gospodarstw rolnych (wedle oświadczenia elementy oznaczone tutaj od a do c są autorstwa Habilitantki), (d) uwarunkowania prawne w kontekście przede wszystkim agrowoltaiki, (e) najważniejsze metody oceny efektywności ekonomicznej inwestycji fotowoltaicznych oraz (f) przegląd etapów oceny projektów inwestycyjnych tego typu.

W warstwie empirycznej uwagę skupiono na ocenie efektywności ekonomicznej (rachunki makro- i mikroekonomiczny) wykorzystania paneli fotowoltaicznych w wybranych typach gospodarstw rolnych woj. Mazowieckiego. Kontekst empiryczny zrealizowanych badań został ograniczony do wybranych typów gospodarstw rolnych województwa mazowieckiego wykorzystujących panele słoneczne, ale jak dla mnie nie jest wystarczająco jasne i klarowne uzasadnienie takiego, relatywnie wąskiego, kontekstu badań terenowych.

Zrealizowane badania wykazały (w mojej ocenie rzetelnie i trafnie), że produkcja energii z fotowoltaiki jest wysoce efektywna w aspekcie rachunku makro- i mikro-ekonomicznego, co więcej wykazano statycznie istotne powiązanie dodatnie pomiędzy zapotrzebowaniem na energię elektryczną, a efektywnością ekonomiczną inwestycji fotowoltaicznych. Interesującym wynikiem jest w mojej ocenie także jasne wykazanie, że (mowa o rachunku mikroekonomicznym) *de facto* warunkiem efektywności produkcji energii z paneli fotowoltaicznych jest wykorzystanie odpowiedniego poziomu wsparcia publicznego (dotacje) oraz właściwego mechanizmu rozliczeniowego wytworzonej energii. Z jednej strony jest to jasna informacja dla decydentów, która uzasadnia dotacyjne rozwiązania w przedmiotowym obszarze. Z drugiej strony, wyniki zwracają uwagę przedsiębiorców w stronę konieczności racjonalnego podejścia do wyboru/negocjowania mechanizmów rozliczeniowych.

Praca w moim przekonaniu prezentuje wkład przede wszystkim w postaci stworzenia wiedzy odnośnie ekonomicznego znaczenia (i zasadności) wykorzystania produkcji energii z paneli fotowoltaicznych w wybranych typach gospodarstw rolnych woj. Mazowieckiego. Wkład ten zasadza się na samym przedmiocie oraz wynikach zrealizowanych badań empirycznych.

W tym miejscu zaznaczam, że w tej monografii także nie rozpisano autorstwa indywidualnego w przekroju rozdziałów monografii. W przypadku tej pracy, z oświadczenia Habilitantki wynika, że jej indywidualny wkład „polegał na *opracowaniu zagadnienia – uczestnictwo we wspólnym tworzeniu koncepcji pracy, opracowanie części „Zrównoważony rozwój w otoczeniu gospodarstw rolnych”, współudział w formułowaniu wniosków zawartych w podsumowaniu do pracy, stanowił 20%*”.

4.2. Publikacje indywidualne

a) Społecznie odpowiedzialne praktyki rynkowe ... (II.3.25.)

Artykuł lokuje się bezpośrednio w obszarze SOP i skupia się na relacjach z konsumentami w kontekście zasad zgodnych z SOP wykorzystywanymi przez MŚP branży agrobiznesu z województwa mazowieckiego. W artykule przybliżono (sprawozdawczo) koncepcję SOP oraz jej obszarów, przybliżono cytowane badania (analiza na danych wtórnych), przedstawiono dane wtórne obrazujące znaczenie komponentu dotyczącego relacji z klientami w kontekście SOP jako koncepcji, ale też konkretnych zasad ujmowanych w analizowanym komponentcie. Niedosyt budzi brak pogłębionej dyskusji wyników – mamy ciekawy opis wyników, interpretację, ale klasycznej dyskusji wyników z dotychczasowymi badaniami, czy choćby pracami koncepcyjnymi w publikacji nie ma.

Cenną poznawczo konstatacją płynącą z artykułu, w tym zrealizowanych badań jest powiązanie społecznie odpowiedzialnych praktyk w odniesieniu do relacji z konsumentami z przewagą konkurencyjną, także budowaną na bazie nowych modeli biznesu, czy innowacji.

b) Kierunki zmian biznesowych ... (II.1.1.9.)

Rozdział dotyczy znaczenia SOP oraz niefinansowego raportowania w kontekście zmian globalnych, w tym rosnącej presji związanej ze zrównoważonym rozwojem. Rozdział jest teoretyczny i ma charakter narracyjnego sprawozdania ze stanu wiedzy. Walorem rozdziału jest prezentacja różnych podejść do raportowania niefinansowego (różne standardy, podejścia, mierniki). W mojej ocenie rozdział ma relatywnie dużą wartość dla praktyki – pokazuje bowiem różne możliwości w kontekście sprawozdawczości w odniesieniu do zrównoważonego i odpowiedzialnego rozwoju.

c) Sustainable business strategies ... (II.3.8.)

Artykuł wykorzystuje dane pierwotne do analizy zagadnień dotyczących SOP, tym razem w kontekście wpływu odpowiedzialności społecznej (bezpośredniego i pośredniego przez zaufanie) na innowacje w kontekście odnawialnych źródeł energii. W części teoretycznej przybliżono elementy składowe modelu badawczego (odpowiedzialność społeczna, zrównoważona strategia biznesu, zaufanie, innowacje w obszarze odnawialnych źródeł energii). O ile omówienie poszczególnych składowych ma charakter raczej sprawozdawczy, to ciekawym jest zauważenie i pokazanie pośredniczącej roli zaufania. W kontekście empirycznym jako ciekawe uznaję osadzenie badań na MŚP – nie są one typowym podmiotem badań w kontekście innowacji w obszarze odnawialnych źródeł energii, a skupienie na nich uwagi zapełnia pewną lukę badawczą. W przeciwieństwie do innych prac, przy których sygnalizowałam problem z brakiem informacji odnośnie do jakości narzędzia pomiaru – tutaj tego problemu nie ma, zarówno narzędzie jak i operacjonalizacja są dokładnie opisane i zweryfikowane analitycznie. Jeśli chodzi o wartość jaką dostrzegam w pracy, za wkład znaczący uznaję poznawcze i empiryczne (tutaj występuje ograniczenie kontekstu empirycznego) rozpoznanie roli zaufania w przyjętym modelu badawczym, ale także empiryczne potwierdzenie konstatacji odnośnie do pozytywnego oddziaływania społecznej odpowiedzialności na celowo wybrane innowacje, czy oddziaływania zrównoważonych strategii biznesu na zaufanie.

d) Sustainable development in the digital ... (II.3.9.)

Artykuł ma charakter ilościowy i skupia się na analizie kierunkowego modelu wiążącego trzy aspekty SOP (komunikacja z interesariuszami, zarządzanie wiedzą, strategia) z budową zrównoważonego modelu działania przedsiębiorstw. Ponownie badania leżące u podstaw artykułu są realizowane na rodzimych MŚP. W części teoretycznej skupiono się na wyprowadzeniu hipotez - w tej części doceniam poświęcenie uwagi dość szczegółowo nie samej koncepcji SOP, ale jej wybranych celowo składowych. Jako wkład znaczący (ograniczony kontekstem empirycznym) uznaję teoretyczne wyprowadzenie oraz empiryczną weryfikację modelu identyfikującego wpływ 3 powiązanych z CSR komponentów na zrównoważony rozwój badanych podmiotów. Z punktu widzenia wkładu nie tylko do teorii, ale i do praktyki ważne wydaje się zidentyfikowanie kluczowej roli dwóch komponentów tj. dotyczącego komunikacji

oraz zarządzania wiedzą (to one powinny być w pierwszym rzędzie wzmacniane). Istotnym jest, że modele zarówno pomiarowe jak i model strukturalny zostały sprawdzone pod kątem dopasowania do danych, a wcześniej przyjęte operacjonalizacje zweryfikowane pod kątem ich rzetelności i trafności. Wkład jest w moim przekonaniu istotny nie tylko w obszarze SOP, ale też szerzej zarządzania strategicznego skupiającego się na mechanizmach doskonalenia na poziomie strategicznym, także w kontekście zrównoważonego rozwoju realizowanego na poziomie strategicznym. Artykuł bezpośrednio wskazuje jakie wcześniejsze prace wspierają, ale też poszerzają uzyskane wyniki, co jest też przejawem rozeznania naukowego w obszarze, którego artykuł dotyczy.

4.3. *Opinia o wkładzie pozostałego dorobku przedstawionego w sekcji 1 części I załącznika*

5

W przypadku prac współautorskich (sekcja 4.1.), ich wartość jest często diagnostyczna, czy sprawozdawcza, która o ile jest dla mnie wkładem poznawczym, to nie jest wkładem znaczącym. Dodatkowo, w niektórych pracach, trudno było mi ocenić znaczenie wkładu jako istotnego także z uwagi na braki w opisach metodyki badań, w tym brakujące narzędzia badawcze, brak informacji odnośnie ich walidacji.

W tej grupie prac jako wkład znaczny w rozwój dyscypliny uznaję: rozpoznanie mechanizmów transferu wiedzy związanych z korzystaniem z usług doradczych i wspierających rozwój oraz identyfikację mechanizmów najbardziej pożądanym z punktu widzenia przyspieszenia rozwoju obszarów wiejskich oraz podmiotów rolniczych; rozpoznanie związku pomiędzy zapotrzebowaniem na energię elektryczną, a efektywnością ekonomiczną inwestycji fotowoltaicznych (w tym sugestie odnośnie czynników kluczowych).

Co ważne, w odniesieniu do publikacji współautorskich, z uwagi na jak dla mnie niejednoznaczny sposób sformułowania oświadczeń (szerzej w sekcji 6 recenzji) trudno ocenić, które, bądź w jakim zakresie poszczególne osiągnięcia można przypisać wyłącznie Habilitantce. Nie mniej, jak piszę wyżej w zbiorze prac współautorskich odnajduję osiągnięcia, które w mojej ocenie wnoszą znaczący wkład w rozwój dyscypliny nauki o zarządzaniu i jakości.

W odniesieniu do prac indywidualnych (sekcja 4.2.) ich wartość ma charakter głównie empiryczny (weryfikacja), ale także w pewnym zakresie metodyczny (budowa i ograniczona walidacja skal pomiaru) oraz conceptualny (głównie znaczenie SOP i jej składowych). Za znaczny, aczkolwiek ograniczony kontekstowo wkład uznaję poszerzenie wiedzy o SOP (odpowiedzialność społeczna *sensu stricto*, ale też jej powiązanie z zaufaniem) oraz składowych SOB (mowa tutaj o komunikacji z interesariuszami, zarządzaniu wiedzą, strategii), ale też w nieco mniejszym zakresie o relacjach z konsumentami) w odniesieniu do ich znaczenia (także z punktu widzenia przewagi konkurencyjnej), sposobu pomiaru, a także wpływu na (głównie związane z innowacjami) ważne współcześnie czynniki sukcesu rynkowego. Wkład oceniam jako znaczący z uwagi na fakt, że Habilitantka skupiała się na aspektach conceptualnych, pomiarowych, ale też analitycznych pod kątem weryfikacji wyprowadzanych z istniejącej teorii

założeń. Wkład ten oceniam jednak głównie jako wkład znaczący dla rozwoju rodzimych nauk o zarządzaniu i jakości jako, że badania leżące u podstaw budowanej wiedzy w dużej mierze są mocno ograniczone kontekstowo (badania na Polskich podmiotach, badania na określonych typach podmiotów np. MŚP).

5. Ocena pozostałego dorobku Habilitantki z perspektywy wymagań stawianych osobom ubiegającym się o nadanie stopnia doktora habilitowanego

5.1. Posiadanie stopnia naukowego doktora (dot. art. 219. Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce ust. 1 pkt 1).

Habilitantka otrzymała stopień naukowy doktora nauk ekonomicznych w zakresie ekonomii z nadania Rady Wydziału Ekonomiczno-Rolniczego Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie uchwałą z dnia 24 kwietnia 2007 roku. Spełnia tym samym wymóg określony w art. 219. Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce ust. 1 pkt 1.

5.2. Istotna działalność naukowa w więcej niż jednej uczelni (dot. art. 219. Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce ust. 1 pkt 3)

W świetle informacji przedstawionych w punkcie 4 autoreferatu dr Ewa Stawicka wykazała się w swojej dotychczasowej karierze naukowej istotną aktywnością naukową realizowaną poza jednostką macierzystą, czyli poza SGGW w Warszawie.

Po pierwsze, Habilitantka zrealizowała zagraniczny staż naukowy w Alaaddin Keykubat University (październik 2016 roku) mający na celu rozwój współpracy naukowej, podnoszenie kompetencji badawczych, a także wymianę doświadczeń naukowo-badawczych. Istotnym jest, że współpraca nawiązana w toku stażu była i jest nadal kontynuowana przez Habilitantkę (w tym poprzez krótkookresowe, głównie tygodniowe, wizyty w Alaaddin Keykubat University, których w okresie od kwietnia 2017 do maja 2023 roku zrealizowała łącznie 9). Co ważne, działalność naukowa we współpracy z przedstawicielami Alaaddin Keykubat University pozwoliła Habilitantce doskonalić oraz rozwijać publikacje naukowe (w tym zarówno współtworzyć artykuły, ale także przygotowywać artykuły oraz referaty konferencyjne samodzielne), ale także realizować badania na terenie Turcji (w tym we współpracy z różnymi dodatkowymi podmiotami, np. Tureckim Stowarzyszeniem Izb Gospodarczych i Giełd Towarowych w Alanya), uczestniczyć, ale także współorganizować konferencje naukowe (ECONALNYA oraz ECONAGRO), ale także znacząco rozwinąć sieć współpracy także na badaczy z innych ośrodków naukowych (np. z Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, University of Northampton, Kastamonu University, University of Ioannina). Ważnym jest by podkreślić, iż kontakty naukowe nawiązane w dużej mierze dzięki stażowi w Alaaddin Keykubat University poskutkowały publikacjami naukowymi napisanymi w zespołach międzynarodowych.

W kontekście staży zagranicznych zwracam uwagę na pewne niespójności w dokumentacji, w załączniku 5, w części II, sekcji 10 wskazano na jeden staż naukowy zagraniczny. Jednocześnie,

w załączniku 4 (Autoreferat), w punkcie 5, w sekcji 5.4.3. wskazano na 19 zagranicznych staży naukowych. W mojej ocenie staż naukowy zagraniczny był jeden, jako, że wyjazdy ujęte w sekcji 5.4.3. autoreferatu (poza jednym stażem zbieżnym z załącznikiem 5) to *de facto* wyjazdy o charakterze głównie dydaktycznym – sama Wnioskodawczyni pisze, że były to wyjazdy rozumiane jako „wymiana akademicka w celu prowadzenia wykładów, finansowanie w ramach programu Erasmus+”.

Po drugie, dr Stawicka realizowała działalność naukową międzyuczelnianą (na poziomie głównie krajowym, ale też międzynarodowym) poprzez udział w realizacji projektów finansowanych w trybie konkursowym. Pełniła rolę wykonawcy w 4 projektach prowadzonych (realizowanych) przez inne jednostki aniżeli macierzysta, w tym 1 międzynarodowym (mowa o współpracy przy projektach z jednostkami naukowymi takimi jak University of Vaasa, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB (2 projekty)). Pełniła też rolę kierownika pomocniczego w projekcie międzynarodowym (koordynator Ionian University, łącznie 10 beneficjentów).

Podsumowując, dr Stawicka spełnia wymóg określony w art. 219. Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce ust. 1 pkt 3.

6. Uwagi dodatkowe w kontekście dodatkowego dorobku naukowego, dydaktycznego, organizatorskiego, popularnonaukowego

Pozostały dorobek i aktywność naukowa

W ramach innych nieujętych wyżej działań oraz aktywności o charakterze naukowym, badawczym, czy akademickim warto w moim przekonaniu zwrócić uwagę na kilka kwestii.

Po pierwsze, relatywnie duża aktywna działalność konferencyjna, ale także mobilność akademicka – w dokumentacji łącznie wskazano na udział w 58 konferencjach w kraju (42) i za granicą (16).

Po drugie, poza projektami realizowanymi w formule międzyuczelnianej, o których mowa w sekcji 5.2. Habilitantka uczestniczyła też w projektach realizowanych w uczelni macierzystej jako wykonawca w zespołach projektowych (2 projekty, w tym jeden finansowany ze środków NCN).

Po trzecie, przejawem aktywności naukowej jest także członkostwo w Polskim Towarzystwie Zarządzania Produkcją (od 2019 roku) oraz Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu (od 2009 roku).

Po czwarte, Habilitantka dzieli się wiedzą ekspercką uczestnicząc także w około naukowych dyskusjach panelowych, kapitułach konkursowych (Kapituła XIII Rankingu Spółdzielni Mleczarskich), czy zespołach foresightowych (Narodowy Program Foresight Polska 2020).

Po piąte, dr Stawicka aktywnie włącza się debatę akademicką jako recenzentka artykułów naukowych zgłaszanych do krajowych jak i międzynarodowych czasopism naukowych (łącznie 38 recenzji) oraz referatów na międzynarodowe konferencje naukowe (łącznie 11 recenzji).

Po szóste, warto dodać, że poza publikacjami, do których nawiązano w części 3 jako potencjalnie wnoszących znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki o zarządzaniu i jakości, w ujęciu łącznym na dorobek publikacyjny Wnioskodawczyni składa się 112 publikacji, w tym po uzyskaniu stopnia naukowego doktora: 1 autorska monografia naukowa, 2 monografie naukowe współautorskie, 45 rozdziałów w monografii naukowej (w tym 29 indywidualnych), 1 rozdział w monografii dydaktycznej, 51 artykułów w czasopismach naukowych (w tym 38 indywidualnych). Za osiągnięcia naukowe otrzymała 3 Nagrody JM Rektora SGGW w Warszawie (2013 – II stopnia zespołowa, 2022 oraz 2023 – III stopnia indywidualna).

Dorobek dydaktyczny

Habilitantka realizowała zajęcia dydaktyczne w SGGW, w tym wykłady i ćwiczenia, w tym z przedmiotów lokujących się w dyscyplinie nauki o zarządzaniu i jakości np. Społeczna odpowiedzialność biznesu, Gospodarowanie kapitałem ludzkim, czy Etyka biznesu. Realizowane zajęcia są głównie w języku polskim, wyjątek stanowią zajęcia z przedmiotu Psychological Aspects of Work w SGGW w Warszawie, ale także zajęcia jakie prowadzi w ramach wyjazdów z programu Erasmus+. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na rolę *visiting professor* w ramach Erasmus +, którą pełniła w murach 5 różnych uczelni (tj. Akdeniz University, University of West Attica, Latvia University of Agriculture, University Politecnica de Valencia, Insitut Polytechnique UniLaSalle Rouen Campus).

Dodatkowo Habilitantka prowadzi zajęcia na studiach podyplomowych w SGGW w Warszawie (Etyka w biznesie, Społeczna odpowiedzialność biznesu), jak również prowadzi seminaria dyplomowe (promotorstwo 64 prac magisterskich). Sprawowała opiekę nad doktorantem w ramach Erasmus+ oraz nad stypendystą Polskiego Komitetu ds. UNESCO.

Dorobek popularyzatorski

O ile w załączniku 5 ujęto sekcję 5.3. Osiągnięcia popularyzatorskie i eksperckie to w mojej ocenie podane tam elementy dorobku nie mają charakteru popularyzatorskiego, a raczej mają charakter naukowy (stąd też ujęłam kluczowe elementy powyżej w ramach Pozostałego dorobku i aktywności naukowej).

Dorobek organizacyjny

Pani dr Stawicka aktywnie włącza się w organizację dyskusji akademickiej pełniąc role członkini komitetów organizacyjnych, rad naukowych, czy też rad programowych zarówno krajowych (15) oraz zagranicznych (8) konferencji naukowych. Aktywnie pełni też funkcje organizacyjne w jednostce macierzystej (np. w ramach komisji ds. oceny okresowej nauczycieli akademickich, zespołu roboczego ds. hospitacji, zespołu ds. ewaluacji, a także jako kierownik studiów podyplomowych).

Dorobek z zakresu współpracy z sektorem gospodarczym

W kontekście współpracy z praktyką warto zwrócić uwagę na współpracę z Polską Izbą Mleka oraz Polską Federacją Hodowców Bydła i Producentów Mleka, Tureckim Stowarzyszeniem Izb Gospodarczych i Giełd Towarowych w Gminie Alantya w Turcji, a także Stowarzyszeniem Praktyków Zarządzania Wiedzą. Co warto podkreślić, współpraca na linii nauka-biznes dotyczy obszarów kluczowych naukowych zainteresowań Habilitantki.

6. Formalne i redakcyjne kwestie dot. wniosku oraz przedłożonej dokumentacji

Dokumentację przedłożoną do oceny przygotowano generalnie starannie, aczkolwiek sposób prezentacji dorobku budził pewne moje wątpliwości i nie był do końca jasny.

Jak dla mnie, niedociągnięciem jest to, że Habilitantka we wniosku przewodnim z dnia 16 września 2024 roku o przeprowadzanie postępowania wskazała jedno osiągnięcie będące podstawą ubiegania się o nadania stopnia doktora habilitowanego, a mianowicie monografię. Podobnie zresztą w części trzeciej autoreferatu zatytułowanej „*Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 (...)*” prezentuje sekcje identyfikujące monografię jako jedno osiągnięcie naukowe (np. sekcja 3.1. Główne osiągnięcie naukowe stanowiące wkład w rozwój dyscypliny nauki o zarządzaniu i jakości; sekcja 3.2. Omówienie osiągnięcia). O ile ocena monografii pozwoliła mi wyłonić więcej niż jedno osiągnięcie naukowe, o którym mówi stanowiąca ramę prawną dla recenzji ustawa, to jednak forma użytych sformułowań w dokumentacji nie jest w mojej ocenie zawsze trafna (a przynajmniej przyjmowane w niektórych miejscach formy są niejednoznaczne), co rzutuje na przejrzystość i jednoznaczność dokumentacji.

Dodatkowo, zwracam uwagę, że w załączniku 5 pt. Wykaz osiągnięć naukowych stanowiących znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki o zarządzaniu i jakości, w części I Wykaz osiągnięć naukowych albo artystycznych, o których mowa w art. 219 ust. 1. Pkt 2 ustawy, w sekcji 1. Monografia naukowa, zgodnie z art. 219 ust. 1. Pkt 2a ustawy dr Stawicka przedstawia monografię (jak we wniosku przewodnim) oraz podaje (w podziale na 3 nurty) wykaz 10 publikacji naukowych poprzedzając ich wykaz opisem – „*Dodatkowo osiągnięcia naukowe, wskazane przeze mnie w ramach trzech nurtów badawczych, zaprezentowałam wybranych 10 publikacjach*”. Tutaj wyłaniają się dwie kwestie mające związek z transparentnością oraz jednoznacznością opisów: (1) sekcja zgodnie z jej tytułem traktuje o monografii nie o zbiorze publikacji (jednocześnie w kolejnej sekcji poświęconej artykułom z cyklu mamy informację „*brak*”), (2) część I traktuje o osiągnięciach aczkolwiek osiągnięć wprost nie podano ani nie opisano (nie dotyczy to ujętej tutaj monografii gdyż jej poświęcono autoreferat), zamiast tego podano listę publikacji, ale przecież publikacje nie są osiągnięciami naukowymi samymi w sobie. Generalnie, wskazano tutaj na 10 publikacji, w tym 4 indywidualne i 6 napisanych we współautorstwie, w przypadku prac współautorskich przygotowane oświadczenia nie pozwalają w pełni jednoznacznie określić co konkretnie w tych pracach jest autorstwa wyłącznie Habilitantki, co można rozpoznać pod kątem Jej własnego znacznego wkładu. Zwracam tutaj uwagę, że oświadczenia wskazują na udział Habilitantki w ujęciu procentowym (tutaj jak dla

mnie są pewne niejednoznaczności sformułowań w oświadczeniach) oraz bardzo ogólnym ujęciu przedmiotowym. Przykładowo, dla pracy ujętej jako II.1.1.43, w oświadczeniu czytamy, że wkład Habilitantki polegał na „*opracowaniu zagadnienia, tworzeniu koncepcji pracy, opracowaniu części teoretycznej i empirycznej, formułowaniu wniosków zawartych w podsumowaniu pracy, stanowił 33,3%*” (praca ma 3 autorów). Na podstawie takiego opisu wkładu trudno jest jednoznacznie określić co konkretnie opublikowane w rozdziale monografii jest osiągnięciem wyłącznie Habilitantki. Inny przykład, publikacja ujęta jako II.3.10., w tym przypadku w oświadczeniu czytamy, że wkład Habilitantki „*polegał na (50%): zaplanowanie badań, przygotowanie ankiety, zebranie danych, przygotowanie tekstu, opracowanie bibliografii*”. Tutaj podobnie, z jednej strony nie mam pewności, czy „50%” odnosi się do całości artykułu, a wymienione zadania były wyłącznie domeną Habilitantki (tak zakładam jako, że wcześniej pojawia się określenie wkładu indywidualnego), czy raczej chodzi o 50% udział w wymienionych aktywnościach. Ponownie sam opis aktywności jest na tyle ogólny, że trudno tutaj wprost ustalić co konkretnie jest indywidualnym osiągnięciem wnoszącym wkład w rozwój dyscypliny. Wobec powyższego, o ile w przypadku 4 prac indywidualnych lektura tych prac pozwala na ocenę ich zawartości pod kątem własnych osiągnięć o znaczącym wkładzie, to w przypadku prac współautorskich zrobić tego w moim przekonaniu ze 100% pewnością nie można.

Ostatnia kwestia dotycząca braku pełnej przejrzystości związana jest z niespójną w przekroju dokumentacji prezentacją informacji odnośnie liczby stażów naukowych Habilitantki (szerzej w sekcji 5.2. recenzji).

7. Wnioski końcowe i rekomendacja

Zgodnie z art. 219. Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce Kandydatka w mojej opinii spełnia wymogi określone w ust. 1 w:

- pkt 1 (tj. posiada stopień doktora),
- pkt 2. (tj. znaczące osiągnięcia – liczba mnoga – dla dyscypliny, w tym co najmniej jedna monografia).
- pkt 3 (tj. wykazuje się istotną aktywnością naukową realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej).

Wobec powyższego, uwzględniając opinie przedstawione wyżej oraz zidentyfikowane osiągnięcia o znacznym wkładzie w rozwój dyscypliny (w tym osiągnięcia w monografii, o których mowa w sekcji 3.2 oraz osiągnięcia zwłaszcza w publikacjach indywidualnych opisanych w sekcji 4.3) w moim przekonaniu, Habilitantka spełnia wymogi ustawowe stawiane łącznie kandydatom do nadania stopnia doktora habilitowanego.

W ujęciu łącznym moja recenzja jest pozytywna, a tym samym popieram wniosek o nadanie dr Ewie Stawickiej stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki o zarządzaniu i jakości.